

НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРИВРЕДЕ У РАТУ

Проналажење нових, ефикасних борбених средстава и њихово савршавање захтевају, поред осталог, велики број научних радника високих квалитета и одлично опремљене научне установе. За њихову производњу у довољној количини неопходни су разноврсни капацитети међусобно повезани на бази широке кооперације и прилагођени таквом раду, што је могућно остварити само у високо развијеној привреди. Међутим, управо тако развијена привреда, стварањем нових борбених средстава, ствара и факторе који озбиљно угрожавају њу саму. То значи да ће савремена АБХ средства, мењајући битно услове под којима би се водио рат, у досад невиђеним размерама утицати на функционисање привреде. Ево због чега:

Прво, изванредно су порасле могућности интензивног и изненадног удара по свим привредним капацитетима па и у случају равнотеже снага врло развијених и добро припремљених противника, чак и под претпоставком да основни извори буду поштеђени од напада копнених снага. Друго, примена савремених борбених средстава вероватно ће изазвати врло велику динамичност операција што може довести до тога да и у земљама које се убрајају у велике силе убрзо буду угрожени основни извори и од напада с копна. Према томе, поставља се питање да ли ће у евентуалном нуклеарном рату модерна, развијена привреда уопште моћи да функционише повезано и на широј основи.

По свему судећи на ово питање треба одговорити зависно од тога у којим се размерама поставља. У размерама светских коалиција, с обзиром на расположиве изворе, простор и однос снага тешко би се могло рећи да би разарања у почетној фази рата могла у толикој мери паралисати једну, другу или обе стране да им привреде на овим секторима, који су највиталнији, не би и даље функционисале и за дужи период обезбедиле производњу која би допринела да се рат продужи средствима којима је почео. При томе ће вероватно одиграти огромну улогу мере заштите у најширим размерама као и обнова порушених и изградња нових капацитета.

Међутим, таква схватања не могу се применити на сваку поједину земљу, а нарочито не за земље које би, с обзиром на свој положај, место у будућем сукобу, развијеност итд., већ првих дана рата

биле изложене удару технички и бројно надмоћнијег непријатеља. Код тих земаља не би се могло очекивати да ће привреде функционисати како би то одговарало њиховом нивоу и потребама производње и одржавања савремених борбених средстава. Ово не умањује важност њихових привреда, како мирнодопских на које се ослањају ратне припреме, тако и онаквих какве ће моћи да функционишу у очекиваним ратним условима, него, напротив, подвлачи њихов значај као важних фактора за утврђивање општих принципа вођења рата и улоге осталих елемената ратног потенцијала.

У свакој се земљи, дакле, поставља проблем процене улоге сопствене привреде у евентуалном будућем сукобу, у првом реду ради извлачења одговарајућих закључака у односу на основне планове за вођење рата, а затим, у циљу предузимања мера да се сопствена привреда што боље искористи као и да се обезбеди помоћ са стране, не само у оном што је дефицитарно на основу мирнодопских могућности привреде, него и у оном што привреда у специфичним условима савременог рата неће моћи да обезбеди.

Полазећи од оваквих претпоставки покушаћемо да уопштено и у најкраћим цртама изнесемо неке важније проблеме који би се у вези са применом најефикаснијих борбених средстава појавили у ратној привреди. На првом месту размотрићемо неке карактеристичне моменте које примена тих средстава уноси у поједине привредне области, затим проблеме избора извора за покривање ратних потреба и питања руковођења. Разуме се да сами проблеми, а нарочито средства за њихово решавање, у великој мери зависе од специфичности појединих земаља (величине, географског положаја, становништва, природних богатстава, развијености, друштвеног система и морално-политичког стања, организације, стања ратних припрема итд.) и од места која би оне заузеле у свакој конкретној ратној ситуацији у свету.

ИНДУСТРИЈА

У условима изненадне примене најефикаснијих савремених борбених средстава рад индустрије наишао би на изванредне тешкоће.

Одржавање индустриске производње у већем обиму не може се замислити без одржавања саобраћаја који би у великом броју зараћених земаља већ првих дана рата вероватно био осетно парализан. То би отежало превоз сировина, нарочито оних које заузимају велику запремину (угаљ, руда), као и готових производа. Настале би велике тешкоће и у превозу радника који станују далеко од фабрика, нарочито у развијеним земљама.

Индустриски капацитети такође би одмах по избијању непријатељстава претрпели велика оштећења и рушења. Може се очекивати да би зараћене стране настојале да одмах задају уништавајуће ударце индустрији противника како би спречиле одржавање и производњу борбених средстава и осталих артикала који служе за подмирење најважнијих ратних потреба.

Чак и под претпоставком да надмоћнији нападач — у нади да ће постићи брзе успехе — у почетној фази рата не усмери ударце на индустрију противника, многи би капацитети браниоца настрадали услед напада (у циљу уништавања живе силе и стварања дезорганизације) на велике градове као концентрације становништва и на саобраћајне чворове, где је у већини земаља груписан велик део индустрије и поред знатних напора за постизање дегломерације који се у свим развијеним земљама предузимају у последње три деценије. Међутим, и у таквом случају може се са сигурношћу очекивати да би нападач у каснијој фази рата настојао да онеспособи индустрију браниоца који пружа успешан отпор.

Вероватно би били велики губици у индустриским капацитетима и услед операција КоВ које ће имати велик замах и брзину.

С обзиром на поменуте тешкоће у саобраћају као и остале тешкоће у почетној фази рата, не може се много рачунати на евакуацију ширег обима оних индустриским капацитетима који се налазе у великим градовима и на важним стратеским правцима, а који би у овој фази остали поштеђени. Оваква евакуација вероватно би могла да се оствари само у земљама с врло великом дубином територије и великим одбранбеним потенцијалом. У земљама које би, с обзиром на свој географски положај, величину, однос снага и сл. одмах по избејању непријатељстава биле јако угрожене, евакуација већег броја комплетних капацитетима губи смисао и зато што је у вези са вероватним изненадним и дубоким продорима, комбинованим с десантима из ваздуха, тешко одредити рејоне за њихов прихват. У тим земљама евакуација би се вероватно ограничила на комплетирање унапред припремљених капацитетима — стручњацима, документацијом, алатом, инструментима, појединим машинама и уређајима, а евентуално и појединим погонима.

Према томе, с већом сигурношћу могло би се рачунати само на оне капацитете који не би били у близини великих градова, саобраћајних чворова и војних објеката као ни на правцима непријатељских продора и који би били потпуно обезбеђени укопавањем или дисперзирани толико да не би претстављали уносне циљеве за напад из ваздуха. Ово повлачи за собом потребу предузимања одговарајућих мера у припремама оних индустриским капацитетима који се предвиђају за обезбеђење највиталнијих ратних потреба. Притом треба имати у виду да се критеријум за обезбеђење путем укопавања и осталих техничких мера заштите релативно брзо мења и да је правце продора тешко одредити с обзиром на савремена средства.

Снабдевање електроенергијом било би јако отежано услед губитака извора, тешкоћа у преносу горива у термоелектране које нису на рудницима, као и рушења и оштећења уређаја за трансформацију и пренос.

Губици у радној снази, не само на радним местима него и у местима становања и на путу за посао, такође би се врло неповољно одразили на рад индустрије.

Производња би трпела и услед честих узбуна због којих се прекида рад.

Сем тога, вероватно би настао још низ тешкоћа као, на пример, оне са документацијом и алатом услед брзих промена у асортиману, диктираних губицима и осталим сметњама у нормалним капацитетима за производњу одређених артикала.

Апстрахујући за момент савлађивање тешкоћа у саобраћају о којем ће бити речи на другом месту, поставља се питање предузимања мера за обезбеђење индустриске производње и услуга у оваквим условима.

У првом реду треба напоменути да ће наведена упрошћена слика тешкоћа бити на различит начин измењена у разним условима који владају у појединим земљама као и у разним ситуацијама које могу настати у свету у моменту избијања рата и у његовом даљем току. Интензитет почетног напада на неку земљу може да остане и даље исти, да порасте или опадне у зависности од ситуације на другим фронтима. Према томе би се могао и остварити одговарајући максимално могућан ниво производње који може варирати од импровизације до кооперације на широкој основи. Међутим, свака земља мора бити спремна и за најнеповољнију ситуацију с обзиром на важност индустриске производње и услуга за подмирења најважнијих потреба оружаних снага и становништва.

Од велике је важности правилно утврђивање мера заштите за разне врсте капацитета у складу са посебним условима сваке поједине земље. Поћи путем мера заштите на широком фронту без претходне свестране анализе значило би натоварити тежак терет који би се одразио на стандард, а и на остале ратне припреме. Ово нарочито важи за скупе мере заштите, као што су укопавање, дисперзија и маскирање. Код таквих мера је нарочито важно да се што је могућно више спрече непријатна изненађења у погледу њихове ефикасности с обзиром на брз развој наоружања.

Код укопавања је неопходно да се обезбеде сви фактори који условљавају одржавање заштићеног капацитета (енергија, репродукциони материјал, саобраћајна средства, радна снага итд.).

Мере дисперзије постављају низ проблема. Индустријска производња уопште, а посебно наоружања заснива се у најнапреднијим земљама на широкој кооперацији специјализованих капацитета што погодује дисперзији, али у исто време поставља далеко веће захтеве саобраћају који би, као што је већ поменуто, био јако угрожен. Сужавати кооперацију значило би смањивати продуктивност и истовремено вршити агломерацију разноврсне производње на мањи број места при чему би се, и поред неопходних инвестиционих улагања, неизбежно смањивали и капацитети.

Стога ће се вероватно потражити компромисна решења. Мере дисперзије могу се предузимати у највећем броју земаља у складу с потребама мирнодопског развитка и у ширим размерама само у том смислу да се истоврсни капацитети граде у више међусобно удаљених

места, што даље од великих градова, и да се уопште настоји да се избегне груписање индустријских рејона.

Једно од решења састоји се у проналажењу начина за одржавање и јачање за време мира мањих индустријских капацитета у крајевима са слабијим комуникацијама. Таква изградња је корисна иако је реч о специјализованим капацитетима, јер се они накнадним комплетирањем машинама и уређајима могу преоријентисати и на самосталнију производњу односно услуге.

У вези са тешкоћама у саобраћају, као и са недовољном повезаношћу појединих области услед ратних операција настојаће се да се што више користе материјали из локалних извора.

Потреба за дисперзијом производње и стварне могућности добијања материјала за репродукцију захтевале би да се још интензивније него у прошлим ратовима користе и застарели, непродуктивни уређаји, чија би продуктивност морала да се повећава подесном реконструкцијом и израдом построја. Било би, даље, неопходно прилагођавање технолошких процеса и техничких услова, с тим да се оствари што једноставнија производња уз истовремену гаранцију минимума квалитета. Ово би се одразило и на број типова борбених средстава исте намене, јер се — с обзиром на могућности брзе промене услова, како у погледу машинског парка, алата, уређаја и сл. тако и у погледу расположивих материјала за репродукцију — поставља проблем проучавања алтернативних решења за сваки важнији производ. У вези с тим било би потребно да се врше посебне припреме у погледу израде документације и пробне производње на разним капацитетима за време мира.

С друге стране, да би се у перспективи што више смањила разноврсност која није диктирана потребама децентрализације, остаје и даље у свакој земљи задатак упорног спровођења стандардизације и типизације свих врста производа.

Треба имати у виду да су све поменуте мере које се предузму у миру у циљу заштите индустријске производње везане за одређене локације, док ће рат бити вероватно врло покретан. Стога је важно обезбедити да се и после разарања у почетној фази рата по целој земљи могу стварати капацитети за производњу и услуге за највишталније потребе оружаних снага и народа. Изгледа да би за овакве услове највише одговарало стварање еластичне, покретне организације, лако прилагодљиве свакој ситуацији по избијању сукоба, како би се искористиле све оне машине и уређаји, репродукциони материјал, енергетски извори и средства за пренос и трансформацију енергије, алат, документација, транспортна средства, зграде, радна снага и сл., који се нађу у неком месту. У условима велике динамике операција лакше је пребацити стручно језгро предузећа са документацијом, алатом и евентуално појединим уређајима него читаве погоне или предузећа. Тиме се индиректно повећава дубина позадине и у условима релативно мале државне територије.

ГРАЂЕВИНАРСТВО

С обзиром на очекивана велика разарања мање-више у свакој зараћеној земљи грађевинарство би се у будућем рату нашло пред врло великим задацима. Само рашчишћавање рушевина у градовима и на саобраћајним чворовима захтевало би врло мобилне и технички добро опремљене капацитете. Последице разарања изазвале би потребу великих радова на оправкама и новоградњама у циљу надокнађивања губитака у привредним капацитетима. Поред тога, био би неопходан низ новоградњи, како непривредног, тако и привредног значаја, које ће диктирати ток ратних операција (комуникације, аеродроми, рампе, складишта, индустријски капацитети итд.). Од посебног интереса биле би адаптације постојећих подземних објеката (тунели, рудници, пећине и сл.) и изградње нових, као и најнеопходније нормално одржавање саобраћајних и других објеката.

При извршењу свих тих и других задатака грађевинарство би се у будућем рату сукобило с великим тешкоћама. У првом реду оно би само трпело губитке, иако вероватно напади не би били усмерени на његове капацитете јер су растурени и не претстављају довољно уносан циљ. Губици зависе од концентрације грађевинске оперативе на мирнодопске задатке. Уколико би она у моменту избијања рата била више ангажована радовима у великим градовима, саобраћајним чворовима и индустријским рејонима, утолико би њени губици били већи. Губици зависе и од тога да ли се седишта грађевинских предузећа и њихови ремонтни капацитети налазе по великим градовима, јер и у случају да су градилишта удаљена једно од другог, део механизације задржава се на ремонту па је важно где се он врши. Евакуација механизације која се затекне у моменту избијања непријатељства у великим градовима и у близини осталих привлачних објеката била би врло отежана, али се вероватно не би потпуно одустајало од припрема у овом смислу, што зависи од покретљивости механизације и осталих локалних околности, као и од конкретне ситуације у сваком поједином месту у том моменту.

Одлазак радне снаге у војску и друге привредне гране претстављао би веће тешкоће него у већини индустријских грана јер у грађевинарству раде млађи и здравији људи, нарочито у земљама које немају висок степен механизације. Грађевинарство је зависно од преноса материјала који заузимају велике запремине (дрво, цемент итд.), па ће бити погођено застојима у саобраћају који ће у већини зараћених земаља вероватно настати одмах по избијању непријатељства. То изазива потребу да се грађевинарство снабдева првенствено из локалних извора. Могућност оваквог снабдевања зависи како од природних услова (добри су у брдовитим крајевима са доста камена и шума, а слаби у равничастим крајевима без шума), тако и од резерви грађевинског материјала и локалних капацитета за његову производњу. Коришћење природних услова, затечених залиха, па и материјала из рушевина диктираће често да се где је год могућно примењују импровизације. Ово захтева да се још за време мира про-

налазе алтернативе једноставне конструкције за поједине локалне услове као и под претпоставком покривања потреба из разних извора.

Извршењу задатака у оваквим условима одговарала би организација која би омогућавала брзу концентрацију и деконцентрацију грађевинске оперативе према потреби.

У припремама грађевинарства за рат од нарочите је важности стандардизација и типизација грађевинских елемената, објеката као и грађевинског материјала, при чему ће морати да се узме у обзир нужност поменутих алтернатива. Ово се односи и на грађевинску механизацију.

ПОЉОПРИВРЕДА И ШУМАРСТВО

При решавању проблема исхране у евентуалном будућем рату мора се поћи од домаће пољопривредне производње. Искуство из прошлих ратова и, нарочито, перспективе евентуалног будућег рата с обзиром на изванредан пораст саобраћајних тешкоћа навеште и оне земље које у миру покривају мали део потреба у прехранбеним артиклима из властите производње, да пољопривреди посвете највећу могућну пажњу. Ово још више важи за земље са знатним уделом пољопривредне производње не само ради покривања сопствених потреба него и у циљу извоза у савезничке земље у оквиру узајамне помоћи. При томе треба имати у виду и чињеницу да рат неизбежно у свакој земљи изазива повећање потреба у пољопривредним производима, и поред свих мера за смањење потрошње, услед захтева фронта, покрића губитака и потребе да се непрестано стварају резерве. Поред тога пољопривреда снабдева сировинама прехранбену индустрију и друге индустријске гране (текстилну индустрију, индустрију коже и обуће, гуме и дувана).

Нормалне недаће пољопривреде које настају и у условима примене конвенционалног оружја (недостатак радне снаге, возила и ремонтних капацитета услед узимања у оружане снаге, смањење рада пољопривредних служби, тешкоће у спровођењу агротехничких мера итд.), у евентуалном будућем рату знатно би се заоштриле. Могу се очекивати нарочито велики губици у пољопривреди услед непријатељских дејстава било непосредно, например, паљењем термонуклеарним експлозијама или бацањем запаљивих средстава, применом биолошких средстава, продорима, отсецањем или окупацијом појединих области, било посредно, услед закашњења у обради или остављања необрађеног земљишта због поплава, оштећења мелиорационих уређаја, минирања, контаминирања земљишта, недовољног коришћења механизације услед недостатка горива и резервних делова, недовољне примене агротехничких мера услед недостатка вештачког ђубрива и средстава за заштиту и сл. Особито тешки губици могу настати услед доста вероватне примене биолошких средстава која због своје специфичности може отпочети још пре избијања отворе-

них непријатељстава. Ово упућује сваку земљу на проучавање биљних и сточних болести страних земаља и могућности њиховог ширења у домаћим условима, на стварање организације за спречавање зараза и на обуку становништва у откривању биолошких средстава и предузимању мера за њихову локализацију и уништавање. Важно је и то да се обезбеди такав смештај пољопривредних производа који пружа највећу могућну заштиту.

Могућност евакуације средстава за пољопривредну производњу из угрожених области после избијања непријатељстава знатно се смањује због брзине операција и евентуалних дубоких и комбинованих продора непријатеља, као и услед тешкоћа у саобраћају, што ће знатно смањити број расположивих праваца за кретање. У вези с тим велику важност добијају мере прераде пољопривредних производа (клање стоке, сушење меса итд.) у циљу њихове лакше заштите.

„Класичне“ мере за обезбеђење потреба у пољопривредним производима, као што су обавезна обрада и засејавање свих обрадивих површина, обавезна максимално могућна примена агротехничких мера, колективно коришћење средстава и њихова концентрација где је то неопходно и сл., остају актуелне и у будућем рату и оне би се вероватно спроводиле где год то ситуација буде дозвољавала.

Сем тога, била би неизбежна радикална измена структуре исхране претежно с оријентацијом на биљну исхрану, нарочито у густо насељеним, плодним областима умерене климе. Од посебно велике важности биће производња биљних масноћа.

Тешкоће превоза, нарочито на веће даљине, диктирале би да се користе што више локални извори, што би још више заострило проблем преоријентације начина коришћења разних врста земљишта, нарочито у земљама с интензивном обрадом.

У променама за време мира један од најважнијих инструмената за надокнађивање мањкова који настају услед тешкоћа у пољопривреди састоји се у стварању резерви пољопривредних производа о којима ће бити речи касније. Било би корисно и настојање да се на што ширим подручјима земље гаје основни пољопривредни артикли као жито, кукуруз, кромпир и сл., нарочито у областима које би, с обзиром на свој положај и топографски склоп и остале услове, као и на планове одбране, могле одиграти значајну улогу у рату. При томе би вероватно у неким крајевима где се природни услови не поклапају са ратним потребама приноси били мањи, што захтева гајење таквих врста које би и у неповољним условима давале задовољавајуће резултате. Аналогно томе политика стимулирања сточарства у одређеним рејонима такође би требало да се прилагоди, до извесног неопходног степена, потребама одбране.

Шумарство, као важан извор сировина за хемиску индустрију, а преко ње и за индустрију наоружања, затим за машиноградњу, бродоградњу, индустрију папира, индустрију грађевинског материјала и дрвну индустрију, имаће велики значај и у будућем рату. Оно ће бити погођено несташицом радне снаге која је иначе, с обзиром на

природу посла, претежно млађих година, затим узимањем механизације за оружане снаге и недостатком горива, као и тешкоћама у ремонту. Угроженост од непријатељевих дејстава у односу на раније ратове биће знатно повећана, нарочито опасност изазивања пожара. Тешкоће траспорта вероватно ће изазвати нерационалну и неравномерну сечу, поготову у циљу коришћења дрвета као грађевинског материјала.

За савлађивање ратних тешкоћа у овој области долазе у обзир у првом реду организациске мере за што рационалније коришћење средстава која у оваквој ситуацији остају на располагању, како би се што више избегла диспропорција између сече и прираста. У погледу заштите долази у обзир организациска и материјална припрема екипа за гашење пожара које би по потреби биле појачане лицима под радном обавезом и јединицама оружаних снага. Ове екипе би иначе могле да буду нормално укључене у грађевинске радове (у првом реду за рашчишћавање рушевина).

САОБРАЋАЈ И ВЕЗЕ

Већ је речено да би саобраћај одмах по избијању непријатељстава у већини зараћених земаља вероватно био подвргнут уништавајућим ударима. При томе би напади били највише усмерени на чворове и места где се додирују разни видови саобраћаја.

Тешкоће индустриске производње одразиле би се и на саобраћај, јер би било отежано занављање парка новим возилима као и занављање објеката уређајима (скретнице, телекомуникације, уређаји за управљање, лучки уређаји итд.), као и ремонт и снабдевање горивом, резервним деловима, транспортним средствима и грађевинским материјалом за одржавање и оправке.

Такво стање захтева у првом реду ревизију улоге појединих грана саобраћаја, тако да се тежиште помери са осетљивих грана на мање осетљиве. Ово ће вероватно изазвати извесно опадање улоге железница, које су доста осетљиве, у корист осталих грана, нарочито друмског саобраћаја.

Разуме се да ће промена у улогама појединих грана зависити од прилика у свакој појединој земљи. У земљама с развијеном друмском мрежом и већим бројем возила лакше је извршити преоријентацију него у неразвијеној земљи. Ово указује на још већу разлику између заосталих и развијених земаља у могућностима одржавања производње на широј основи, као и њеног повећања у условима примене савремених средстава.

Међутим, иако се могу очекивати знатне тешкоће у одржавању железничког саобраћаја на дужим релацијама, ниједна држава вероватно се неће одрећи преимућства које има ова грана саобраћаја у односу на друге (велика брзина превозења, сразмерно мали број особља, релативна јефтиноћа погонског горива, као и споро трошење средстава). Нарочито земље које имају развијен железнички саобра-

ћај, док им остале гране још релативно заостају, биће упућене на највеће жртве и напоре ради максимално могућног коришћења железница, на најдужим могућним релацијама, поготово кад је реч о превозу угља, руде, дрвета, жита и слично.

Ради брзог отклањања прекида неопходне су опсежне припреме за време мира. У њих спада изградња обилазних пруга око железничких чворова и већих насељених места, стварање мобилних екипа опремљених савременим техничким средствима за рашчишћавање рушевина у чворовима и изградњу провизорних мостова и других осетљивих објеката. Поред тога се стварају резерве материјала за замену порушених објеката — које захтевају одржавање, а неке од њих и занављање (дрвене мостовске конструкције). Уколико нису обезбеђене знатне резерве или њихово потхрањивање и у рату из домаће производње односно из увоза, њихов би ефект био краткотрајан, јер — после узастопних напада из ваздуха — могу бити брзо утршене.

У ове мере спада и интеграција железница са осталим видовима саобраћаја, нарочито друмским и речним, тако да се на местима железничких прекида користе друмска возила, трајекти, шлепови и сл., при чему треба избегавати превелике концентрације.

Вероватно је да би се у рату најважнија превоза вршила друмским саобраћајем.¹⁾ Он је мање везан за одређене правце кретања, објекти су му мање осетљиви, а ако су оштећени, лакше се поправљају односно обилазе. Он највише одговара потреби брзе концентрације и деконцентрације средстава на одређеним подручјима у нуклеарном рату, и то у условима честих и изненадних промена маршрута услед контаминације, рушења објеката, као и заузимања појединих праваца од стране непријатеља.

Проширењем задатака ове врсте саобраћаја, дошле би у већој мери до изражаја и њене негативне особине, као што су мањи капацитет, већа осетљивост возила, потребе за великим бројем резервних делова, скупим горивом и већим бројем особља, што све прогресивно расте с повећањем отстојања на коме се врши превоз. С тим у вези у свим земљама које располажу иоле значајним друмским саобраћајем намеће се потреба да се спроведу разне припреме. Степен ових припрема зависиће од развијености друмског саобраћаја и економских могућности.

У ове припреме спада изградња резервних и обилазних путева у близини великих градова и саобраћајних раскрсница, као и орга-

¹⁾ У вези са порастом значаја друмског саобраћаја у развијеним земљама проучавају се могућности коришћења вучних возова са већим бројем (и по 10) приколица са погоном на сваком тачку приколице и без њега. При томе се врше пробе са вучним возовима за саобраћај изван путева за потребе оружаних снага који би били подесни за транспорт вођених ракета, штабова, складишта, војних јединица и пољских болница. Постоји идеја да се примени и нуклеарни погон.

низовање екипа, опремљених савременим техничким средствима за рашчишћавање порушених и изградњу провизорних објеката. Ове су припреме условљене проучавањем могућности обнове односно замене сваког важнијег објекта, као и стварањем резерви у крајевима у којима је материјал за оправку друмских објеката критичан.

Од велике су важности деконцентрација ремонтних капацитета као и стварање покретних ремонтних радионица. Ремонт зависи и од обезбеђења резервних делова, што упућује на типизацију возила, стварање резерви делова и обезбеђење капацитета за њихову производњу. Снабдевање горивом такође ће захтевати велику пажњу. Неопходно је обезбедити заштићена и деконцентрисана складишта, покретне цистерне и довољну количину амбалаже (канти и буради) за дисперзију складишта (чиме се постиже и заштита возила јер се избегава њихово груписање око пумпи).

Поморски саобраћај такође ће претрпети знатне промене. Избегавање концентрације вероватно ће се одразити на примену конвоја као и на њихову величину и унутрашњи распоред. Зависност већине држава од прекоморског превоза ставиће пред њихове ратне флоте и ваздухопловства врло тешке задатке у погледу заштите бродова.

Обална пловидба, услед дејстава подморница и ваздухопловства, била је већ у прошлом рату знатно смањена, а у будућем ће вероватно бити сведена на најмању меру.

С обзиром на то да ће велике луке од првог дана рата вероватно бити изложене најтежим нападима, поставља се питање оријентације прекоморског саобраћаја на мање луке, што захтева посебну реорганизацију претовара.

На речни и каналски саобраћај вероватно се неће моћи много рачунати с обзиром на могућности брзог затварања унутрашњих пловних путева потапањем бродова и шлепова, рушењем устава, бацањем мина у велике реке и сл., као и на тешкоће склањања и маскирања речних бродова. Иако се у прошлом рату није у већој мери настојало да се обустави непријатељска унутрашња пловидба, овакви напади се у будућем рату могу очекивати. Разуме се да то не искључује припреме у овој врсти саобраћаја како би се могла искористити свака евентуална повољна могућност њене примене.

Пораст значаја нафтовода и гасовода у савременим условима указује на потребу предузимања мера за њихову заштиту, нарочито код новоградњи.

Разуме се да ће значај ваздушног саобраћаја и даље расти и поред његовог релативно слабог капацитета за потребе привреде. Карактеристичан је с гледишта снабдевања привреде пример ваздушног моста који су Американци образовали при блокади Берлина. Вероватно ће ваздушни саобраћај, нарочито у случајевима привременог отсецања важних капацитета, као и контаминирања већих области и у привредном погледу одиграти важну улогу у будућем

рату. Иначе, због велике скупоће и тешкоћа у превозу горива на већа отстојања ова врста саобраћаја ће се вероватно примењивати првенствено за оперативна превозења, а изузетно за привредна. Решењем проблема акционог радијуса — нарочито путем примене нуклеарног горива — свакако ће још више порастати значај ове врсте саобраћаја и за привреду.

Може се очекивати да ће напад у почетној фази рата бити усмерен и против свих врста веза у циљу вршења дезорганизације. Услед тога ратне припреме у овој области добијају посебан значај.

С обзиром на осетљивост жичних веза тежиште ће вероватно бити на покретним радио и радиорелејним везама. Ово важи нарочито за земље са слабо развијеном кабловском мрежом. При томе се сигурно неће искључити ни примена жичних веза где год је то могућно, што захтева опсежне мере заштите, у првом реду изразу обилазних линија око градова. Заштита уопште постаје главни проблем у одржавању свих врста веза па и радио и радиорелејних веза. Тешкоће заштите упућују на коришћење више врста веза на важнијим правцима. Сем тога, развитак технике посебно заострава проблем прислушкивања и ометања радио-веза који је постојао и у последњем рату.

Чињеница да центри веза по великим градовима могу бити лако уништени захтева припреме за неометано функционисање одговарајућег броја резервних центара за везе који ће се на подесан начин заштитити од напада из ваздуха. Вероватна динамика операција у будућем рату захтева и стварање јаким покретних центара везе, тако да се обезбеди функционисање веза у случају померања седишта државних органа.

ТРГОВИНА И СНАБДЕВАЊЕ

Основни задатак система снабдевања у већини земаља у евентуалном будућем рату био би савлађивање поменути несикурности извора за покривање ратних потреба с обзиром на тешкоће производње и увоза, као и стварања резерви у највиталнијим потребама за дужи период и њихове заштите од губитака.

Вероватно би у свим земљама морало да се прибегне мерама које су већ постале класичне, као што су обавезан откуп, рационаран снабдевање и контрола цена. Међутим, знатна еластичност била би неопходна баш у овим инструментима да би се савладала различитост услова у разним крајевима, као и промене у могућностима за покривање потреба и осталим околностима услед велике динамике операција. У вези с тим вероватно би варирали како асортиман и количине артикала откупа тако и норме рационараног снабдевања и категорије потрошача у разним крајевима и разним временским периодима, према стању извора за покривање потреба и осталих фактора од којих зависи дистрибуција.

Сами методи дистрибуције вероватно би варирали у зависности од ситуације. Свака би држава тежила да где год је то могућно заведе испробан јединствени систем карата за снабдевање које би важиле у сваком месту на целој државној територији. Међутим, масовна евакуација становништва из појединих области, нагле промене у расположивим залихама и остали услови често би диктирали да се примењује простији систем дознака, спискова, па и колективних потврда за одређени број избеглица, пострадалих и сл. за које се издају артикли. Контрола цена најважнијих артикала и услуга такође би била један од значајних инструмената ратне привредне политике. И овде би се тежило стварању што јединственијег система, стим што би често регионални услови диктирали разлике.

Цео систем би вероватно претстављао компромис између настојања да се, где год то ситуација дозвољава, спроведу јединствене норме уз широке компетенције виших органа у циљу сузбијања уско регионалних тенденција и нерационалног трошења добара — с једне, и потреба стварне ситуације које ће диктирати стање извора снабдевања и саобраћаја као и груписање и структура становништва у вези са ратним операцијама — с друге стране.

ФИНАНСИЈЕ

Већ у последња два светска рата финансије нису играле одлучујућу улогу. Дуготрајност рата и велик пораст армија наметнули су потребу подређивања великог дела привреде непосредним захтевима рата, што је повлачило за собом пораст улоге државе у руковођењу привредом. Није више било битно ко има више финансиских средстава, него ко има више сировина, капацитета за њихово добијање и прераду, радне снаге, саобраћајних средстава и код кога су ови фактори више прилагођени ратним потребама. Међутим, финансије су остале важан инструмент за прикупљање слободних средстава и усмеравање коришћења свих извора и снага за постизање ратних циљева.

У евентуалном будућем рату било би неопходно да се сви извори још више користе за најважније ратне потребе. Ово би захтевало радикално одузимање готово свих вишкова. Огромна разарања одражавала би се на производњу стварајући мањкове у артиклима за разнолике потребе, што би непрекидно захтевало брже интервенције на разним секторима и локацијама. Све би ово допринело повећању природног начина размене као и смањењу улоге новца. Међутим, и у врло тешким условима немогућно је замислити потпуно укидање робно-новчаних односа. И поред врло ефикасних мера за захватање акумулације и рационарање расподеле немогућно је створити апарат који би обухватио све потребе. Пад вредности новца иначе доприноси да на слободном тржишту, без обзира на то да ли је оно званично толерисано или не — дође до натуралне размене.

Стога би свака земља вероватно настојала да у извесној мери задржи робно-новчане односе као инструмент њеног учешћа не само на контролисаном, него и на неконтролисаном делу тржишта. Поред овога, издавање новца и одржавање његове вредности такође су од изванредног политичког значаја, нарочито у условима брзих промена ситуација, скиданих фронтава и повремених заузимања појединих делова територије од стране противника.

Вероватно би се користили разни извори финансирања као и у прошлим ратовима (порези, зајмови, емисије, поклони, конфискација, национална и природна богатства, страни извори). Однос између појединих извора, величина терета као и њихова расподела на становништво били би различити у разним земљама, у првом реду у зависности од друштвеног система, а у вези с тим и моралног фактора, а затим од осталих околности као и мирнодопског начина финансирања. Међутим, као што је већ напоменуто, отсудна борба натераће сваку земљу да настоји у првом реду да помоћу разних инструмената одузме највећи део вишкова и употреби их за покривање приоритетних ратних потреба. И поред тога све би земље биле присиљене да финансирају ратне издатке и емисијама новца, што би неизбежно довело у већој или мањој мери до инфлације. Њој би допринели и велик интензитет и динамика операција због којих би становништво више било подложно паници и губљењу поверења у новац. У циљу сузбијања инфлације била би корисна замена новца признаницама, потврдама и сл.

Ефикасност у одузимању вишкова захтевала би што већу упрошћеност инструмената, нарочито пореског система. Ово опет има негативну страну, нарочито у капиталистичким земљама, пошто је потребно време да се нов систем ухода. Рад државних органа био би још више отежан тиме што би велика разарања капацитета, саобраћајне тешкоће и промене у груписању становништва услед ратних операција често онемогућивали јединствен поступак у хватању акумулације на територији једне исте земље, што би могло довести и до различитог оптерећења становништва у разним крајевима.

На девизно пословање вероватно би утицала појачана сарадња савезничких земаља при чему би се размена — слична оној у Другом светском рату — вршила претежно путем помоћи.

Кредитни систем захтева велико упрошћавање пословања и повезивање банака у циљу њиховог претварања у инструмент државне финансиске политике. Разуме се да би та тенденција дошла на врло различит начин до изражаја у разним државама, у зависности од друштвеног система и осталих околности. Велика брзина и замах операција захтевали би евакуацију банака, што упућује на одговарајуће припреме за обезбеђење њихове покретљивости као и за уништавање новца који се не би могао евакуисати. Ово неизбежно мора да има утицаја и на мирнодопски распоред злата, девиза и новца у смислу њихове деконцентрације и могућности лаког пребацивања.

ПОРАСТ ЗНАЧАЈА РЕЗЕРВИ КАО ИЗВОРА ЗА ПОКРИВАЊЕ
РАТНИХ ПОТРЕБА

Огромна разарања и остале сметње који би вероватно настали у свим зараћеним земљама одмах по избијању непријатељстава имали би великог одраза на избор извора за покривање најважнијих ратних потреба²⁾.

Из ранијих излагања се види да се могу очекивати знатне тешкоће у производњи, како у индустрији и грађевинарству, тако и у пољопривреди, изазване борбеним дејствима, било непосредно било посредно.

Увоз постаје такође несигуран. При томе долази до изражаја настојање зараћених и неутралних земаља да смање извоз у циљу обезбеђења резерви за што дужи период и у циљу коришћења ратне коњунктуре цена на светском тржишту. Међутим, вероватно ће се у коалицијама организовати узајамна помоћ па ће у сметњама при увозу и извозу највећу улогу играти тешкоће у саобраћају, при чему ће зараћене стране настојати да при доношењу удара свим његовим гранама нарочиту пажњу посвете прекиду саобраћаја са иностранством.

У таквој ситуацији изузетан значај добијају резерве, у првом реду готових производа које би требало да буду тако обезбеђене и лоциране, да напади на њих остану без пуног ефекта. Ово се нарочито односи на наоружање и опрему, лекове, резервне делове, течно гориво и храну.

Из овога би се могло закључити да би се у почетној фази рата морало ослонити највише на специјалне заштићене и подесно лоциране резерве³⁾. Међутим, погрешно би било оријентисати се само на овакве резерве. Целокупна политика стварања резерви за мирнодопске потребе како у погледу асортимана и количина, тако и у погледу њихових локација, начина чувања, трошења и занављања данас се у свакој земљи води и с аспекта њене одбране. Поред тога важне су припреме које би обезбедиле да се у почетној фази рата предузму врло енергичне мере за стављање што је могућно више робних фондова под чврсту контролу, да се спречи трошење важних артикала без највеће потребе, да се сузбије шпекулација као и да се у што је могућно краћем року обезбеди снабдевање оружаних снага и најважнијих категорија становништва, нарочито евакуисаних и постра-

2) Овде су наведени само најважнији извори за покривање потреба. Међутим, не треба заборавити ни остале — као што су ратни плен и поклони који су успешно коришћени у Народноослободилачком рату. У будућем рату велика динамичност операција као и огромни губици диктираће коришћење и оваквих извора, што ће важити нарочито за оне земље које буду изложене нападу технички надмоћнијег непријатеља.

3) Изражавајући бојазан од паљења огромних обрадивих површина термонуклеарним експлозијама, К. Ружерон сматра да ће бити неопходно чувати резерве хране за више година у подземним склоништима (*L'explosion thermonucleaire haute et la destruction à distance, Revue militaire générale, № 4/1958*).

далих. Резерве, дакле, добијају у будућем рату далеко већи значај него досада. Карактеристично је да се, услед тешкоћа на сектору производње, нарочито у почетној фази рата, тежиште помера са резерви у репродукцијским материјалима (које се такође не могу занемарити) на резерве у готовим производима, што знатно компликује припреме и повлачи за собом све познате незгоде застаревања материјалних средстава, као и тешкоће чувања и занављања. Нарочито поспушљаје и отежава чување резерви потреба за њиховим ускладиштењем на местима која нису довољно приступачна, односно која нису у областима њихове мирнодопске потрошње.

Могло би се поставити питање неће ли резерве можда, као некад, постати главни извор за покривање ратних потреба, тако да би ратна производња у кратком, уништавајућем рату добила другостепени значај. Међутим, равнотежа снага која постоји, а која ће се вероватно и даље одржавати, као и вероватно тотално обухватање свих извора и снага у свету не дају изгледа за могућност краткотрајног рата што, и поред пораста улоге резерви, упућује на то да ће организовање производње бити од судбоносног значаја.

Овде се поставља још једно питање: очигледно је да неизвесност преласка на ратну производњу диктира држање у резерви знатно већих количина како готових производа, тако и материјала за репродукцију, него досад. Брз темпо развоја материјалних средстава, опет, не иде у прилог држању великих резерви у наоружању и опреми услед тога што застаревају. Није добро дочекати непријатеља застарелим борбеним средствима ни у количини која је довољна за дужи период. Међутим, још је горе дочекати га с низом прототипова модерних средстава која се (услед разарања, прекида саобраћаја, недостатка сировина и осталог материјала за репродукцију) немају где производити и са недовољним количинама застарелих средстава. Стога ће се тражити компромисно решење и то у зависности од конкретних услова сваке поједине земље и врсте средстава. Сва средства се не развијају подједнако брзо, па ни њихово релативно застаревање нема подједнак ефект. На пример, ваздухопловство и ракетно оружје развијају се далеко брже него полуатомско стрељачко оружје.

Развијена земља, која своју одбрану базира првенствено на властитом економском потенцијалу и од које и слабији савезници очекују помоћ, тежећи да има резерве свих врста борбених средстава, и то за период у којем ће моћи да постигне потребан ниво производње. Овај период обухвата мере за спречавање дезорганизације у почетној фази рата, употпуњавање већ раније предузетих мера за заштиту најбитнијих капацитета, успостављање саобраћаја неопходног за достављање сировина, репродукционог материјала и готових производа, опоравку оштећених капацитета, преоријентацију производње на ратни асортиман, њено проширење до ратног капацитета итд. Уколико је више индустрије заштићено и ангажовано још за време мира производњом за потребе оружаних снага, уколико је

више изграђено обилазних пруга око железничких чворова, уколико је железничка и путна мрежа развијенија, уколико је већи број возила и уколико је више ремонтних капацитета обезбеђено мерама заштите уз одговарајуће количине резервних делова и уређаја, то јест уколико је (аналогно припремама оружаних снага) јачи онај део привреде који је већ за време мира под ратним режимом, као и уколико је боље организована активна ПВО, утолико ће овај период бити краћи. Продужавање тог периода у односу на одговарајући који је потребан нападачу може бити кобно, ако је у питању земља која се првенствено ослања на властиту привреду, јер то значи ослањање на резерве које, као што смо видели, могу и да застаре, док непријатељ истовремено прелази на ратну производњу која у условима дужег рата може да створи и нова средства. Поред тога, непријатељ би тада могао да усмерава производњу у зависности од ситуације, док би земља код које је период прелаза сувише дуг морала да се ослони на средства из резерви које су створене у мирно доба на основу претпоставки из тог периода.

Земља која очекује помоћ у тешком и скупом наоружању, које већином истовремено и брже застарева, изгледа да има више рачуна да усмери стварање својих резерви у првом реду на лакше наоружање зато што она путем сопствене производње или увоза не би била у стању да прати трку у занављању резерви у тешком наоружању. Ово ће утицати на планове њене одбране, нарочито у почетној фази рата, док не стигне помоћ од јачег савезника. Уколико се оваква земља више ослања на сопствене снаге, утолико ће припреме бити више усмерене на то да њено техничко заостајање дође што мање до изражаја.

Види се да је однос резерви и производње разнолик што зависи од могућности одржавања те производње на широј основи у почетном периоду као и од њеног проширења и усмеравања на покривање најбитнијих потреба у даљем периоду рата, што све зависи од низа фактора који одређују место сваке поједине земље у будућем рату.

Међутим, и у најтежим условима мора се мислити на одржавање највећег могућног нивоа производње и услуга, како би се што више допринело покривању нормалне потрошње као и великих губитака у вези са борбеним дејствима. При томе је овај проблем повезан са стварањем резерви репродукциског материјала, јер и у земљама с врло богатим асортиманом овог материјала није сигурно да ће се одржати капацитети за његову производњу, као и да ће саобраћај бити у стању да га на време достави на место прераде.

Поменуте могућности врло ефикасних дејстава на пољопривреду придају изузетан значај резервама у храни у свакој земљи, без обзира на њен пољопривредни потенцијал. При томе у први план долази заштита ових резерви, не само у смислу крајње дисперзије, него и у смислу ускладиштења и покривања бар дела ових резерви чак да буду што сигурније од уништавања и контаминације. У вези

с тим појављују се проблеми изградње складишта, комуникација, а нарочито чувања и занављања резерви. Стога све више расте значај производње разних врста концентрисане хране као и амбалаже која би у погледу заштите од контаминације одговарала ратним условима, затим чување артикала исхране помоћу радиоактивног зрачења и разних средстава која убијају бактерије.

ПРОБЛЕМИ РУКОВОЂЕЊА ПРИВРЕДОМ У РАТУ

Већ је поменуто да у евентуалном будућем рату треба рачунати с изненађењем и великим интензитетом напада. И за једно и за друго има довољно примера већ у Другом светском рату. Међутим, нова борбена средства не само што омогућују још веће изненађење и још већи замах почетних операција, него она то и условљавају с обзиром на велике предности које пружају нападачу. Ово опет значи да нападнута страна мора бити способна за тренутан прелазак из мирнодопског стања у ратно, док државни органи који имају руководећу улогу у ратној привреди треба да буду потпуно спремни за своје ратне функције и да буду у моменту напада заштићени од уништења. Први услов упућује на то да ти органи буду формиран и још за време мира, а други да имају алтернативне екипе за попуно неопходним резервним документацијама за почетак рада. Поред тога, пожељно је да ратна организација буде што приближнија мирнодопској.

У последња два рата појавиле су се у свим зараћеним државама јаке тенденције ка централистичком руковођењу привредом у циљу концентрације свих расположивих средстава првенствено на задатке битне за вођење рата.

У будућем рату, с обзиром на далеко већа разарања уз истовремен огроман пораст потреба свих врста, биће неопходно још рационалније коришћење свих средстава, што би ишло у прилог још већој директивности у руковођењу ратном привредом. Међутим, огромна разарања, чести прекиди саобраћаја, велика динамика операција која може да доведе до брзих територијалних промена, захтевали би да се обезбеди лако оспособљавање мањих привредних области, да извесно време саме подмирују своје потребе, као и да пруже помоћ у материјалима и услугама јединицама оружаних снага које се у њима затекну. Ово не би требало да искључује компетенције централних органа да према потреби и могућностима непосредно руководе извршењем одређених задатака, што упућује на стварање еластичног и врло ефикасног апарата, како у центру тако и у локалним органима.

То значи да регионални органи и у условима кад је могућно централизовано руковођење производњом и расподелом имају пун увид и у рад свих организација на својој територији тако да се, с једне стране, максималним коришћењем локалних средстава савла-

дају тешкоће у саобраћају, а са друге, да се у случају потребе могу осамосталити. За саобраћај и везе то би значило да имају такву организацију која омогућује њихово функционисање и у условима одвајања. Регионални органи, према овоме, требало би да буду оспособљени да врше прикупљање свих прихода и финансирање што већег броја издатака.

Очекиване брзе промене ситуације захтевају брзо реаговање, због чега је важно да се што више избегне претерано администрације увођењем што упрошћенијих поступака, с тим да се истовремено оствари централизован увид у најважније расположиве изворе као и централизован утицај на њихово коришћење. Разуме се да то све није лако постићи. Сем тога, намеће се потреба да се у свакој земљи у вези са поменутиим захтевом за прелазак из мирнодопског стања у ратно, предузму најнеопходније мере и у погледу мирнодопске организације.

Ради што успешнијег материјалног обезбеђења оружаних снага као и пружања помоћи привреде, нарочито у погледу заштите њеног функционисања, потребна је уска сарадња војних и цивилних органа на свим нивоима.

*

На закључку ових излагања — која обухватају само главне проблеме који ће се мање-више појавити у свакој земљи — може се рећи да услови у којима ће се вероватно водити евентуалан будући рат захтевају од привреде неупоредиво веће напоре него у ранијим ратовима.

При томе ће још више доћи до изражаја разлике између појединих земаља у погледу географског положаја, развијености и осталих фактора који одређују њихову улогу у будућем рату. Повољнији природни услови и техничка надмоћност вишеструко ће повећати преимућство једне земље над другом у погледу способности да своју привреду заштити и оспособи за подмирење најважнијих ратних потреба. Стога ће и припреме појединих земаља за рат имати још више специфичан карактер у зависности од њихових природних и осталих услова.

Основни је задатак сваке земље да, према оцени своје улоге у будућем рату, а водећи рачуна о потребама мирнодопског развитка, нађе **праву меру** за оспособљавање сваке поједине компоненте економског потенцијала за будући рат, искоришћујући свако преимућство својих природних и осталих услова. Брижљиве организациске припреме за најцелисходније коришћење расположивих извора, уз материјалне припреме које су у складу с потребама нормалног развитка земље, могу бити корисније него недовољно простудиране одбранбене инвестиције на широком фронту. Стога је неопходан непрекидан рад на проучавању ратне привредне проблематике и коришћење резултата тог проучавања при решавању проблема мирнодопског развитка.